

УДК 349

ПРАВО ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ В УКРАЇНІ

М. Р. Долинський

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, група ПР-21,
навчально-науковий інститут права

Науковий керівник – к.ю.н., доцент О. М. Швець

*Національний університет водного господарства та природокористування
м. Рівне, Україна*

Проаналізовано правовий статус водних об'єктів в Україні. Встановлено невідповідність норм чинного земельного та водного законодавства України в частині набуття права приватної власності на водні об'єкти. Визначено необхідність удосконалення водного та земельного законодавства в частині забезпечення можливості реалізації права власності та права користування водними об'єктами.

Ключові слова: водний об'єкт, водний фонд, землі водного фонду, право власності, право користування, водокористування.

Legal status of water objects is analysed in Ukraine. Disparity of norms of the current landed and water legislation of Ukraine is set in part of acquisition of right of private ownership on water objects. The necessity of improvement of water and landed legislation is certain with an aim providing of possibilities of right of ownership and right for using water objects.

Keywords: water body, water fund, water fund lands, property right, right of use, water use.

Водні ресурси виступають ключовим елементом життєвого циклу планети, який визначає стабільність екосистем. Екологічна рівновага, здоров'я водних систем та їхній вплив на біорізноманіття є важливими компонентами збереження природної різноманітності та забезпечення життєздатності екосистем. Зростаючий різносторонній попит на водні ресурси призводить до виникнення проблем щодо управління ними. Комплексне правове регулювання права власності та права користування водними ресурсами набуває все більш вагомого значення для забезпечення раціонального використання, управління та збереження цих важливих природних ресурсів, а також для вирішення соціальних, екологічних та економічних викликів.

Дослідженням питання набуття та реалізації права власності на водні ресурси займалися такі дослідники, як О. М. Шуміло, А. Д. Тарасова, Д. І. Червінська, В. Л. Безсонний, М. Л. Муравська, К. А. Рябець, Р. В. Афанасієв, С. В. Клименко, М. С. Костюченко, І. В. Берднік, О. В. Зигрій та багато інших.

Метою нашого дослідження є аналіз правових аспектів щодо реалізації права власності на водні ресурси. Перед нами стоїть завдання розглянути нормативно-правову базу, яка регулює питання набуття та реалізації права власності на водні ресурси, а також визначити основні правові проблеми та окреслити перспективи їх вирішення.

Водні ресурси є невід'ємною основою життя як всіх живих організмів окремо, так і нашої планети загалом, що визначає існування екосистеми вцілому. Їх важливість виходить далеко за межі простої необхідності для задоволення фізіологічних потреб. Вода виступає каталізатором економічного розвитку, ключовим ресурсом для сільськогосподарської продукції, промислового виробництва та виробництва енергії. Її правильне використання та охорона є стратегічно важливими завданнями, які визначають стійкий розвиток та забезпечують збереження природи для майбутніх поколінь.

Таким чином, виникає потреба в ефективному управлінні водокористуванням. На нашу думку, основою такого управління має бути дієва нормативно-правова база для регулювання питання користування та власності на водні ресурси.

Відповідно до ст. 1 Водного кодексу України (ВК України) води – це всі води (поверхневі, підземні, морські), що входять до складу природних ланок кругообігу води [2]. Звідси випливає, що водою є все, що належить до природних ланцюгів кругообігу вод як об'єкта водних відносин. Усі води, або водні об'єкти, на території України формують водний фонд. Стаття 3 ВК України визначає водний фонд країни та об'єкти, які входять до його складу [2]. Згідно з цією статтею, він охоплює різноманітні категорії водних об'єктів, які поділяються на поверхневі та підземні води.

Як зауважує О. М. Шуміло, слід розрізняти поняття «водних об'єктів» та «водних ресурсів». Зокрема їх визначення закріплено в 1 статті Водного кодексу України (ВК України): «Водний об'єкт – природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води», тоді як «водні ресурси – обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території» [6]. В деяких державних нормативно-правових актах ці поняття вживаються в тотожному значенні, хоча слід розуміти, що здебільшого «об'єктом» позначають конкретну окрему одиницю чогось, а «ресурси» – це сукупність, а саме, в нашому випадку – це частина природного середовища. Тобто можна визначити, що «водний об'єкт» є структурною одиницею «водних ресурсів» [2]. Отже, можемо стверджувати, що в законодавстві є два різних поняття, в яких вода виступає або ресурсом або об'єктом.

В статті 13 Конституції України закріплено положення про те, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [4]. Також це положення зазначено в статті 6 ВК України, де вказано, що води (водні об'єкти) є виключно власністю українського народу і надаються тільки у користування [2]. Додатковим закріпленням зазначеного факту є стаття 4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де вказано, що природні ресурси України є власністю народу України [5]. Тобто, можемо визначити, що народ є суб'єктом права власності на водні ресурси. Правом розпорядження природними ресурсами від імені народу України наділені органи державної влади та місцевого самоврядування.

Важливим фактором врегулювання питання права власності та права користування водними ресурсами є їх приналежність до просторового базису, яким виступає земля. Тобто водний об'єкт в правовому полі характеризується насамперед не лише водним дзеркалом поверхні, об'ємом водойми, а параметрами земельної ділянки, на якій знаходиться водний об'єкт. Правовий режим земель водного фонду визначає стаття 59 Земельного кодексу України [3]. Зазначена стаття обґрунтовує можливість перебування земель водного фонду у різних формах власності. Відповідно до неї, землі водного фонду можуть бути у державній, комунальній та приватній власності, кожна з яких має свої особливості та правовий режим.

У контексті державної власності, землі водного фонду є власністю держави. Комунальна власність передбачає, що землі водного фонду перебувають у власності територіальних громад. При цьому розпорядження такими землями, від імені територіальної громади, здійснюють органи місцевого самоврядування. Приватна власність на землі водного фонду відкриває можливості для їхнього володіння та використання фізичними чи юридичними особами. Це включає в себе можливість використання земель для особистих чи виробничих потреб, а також обумовлює їх бережливе використання.

Таким чином, водне законодавство визначає можливість перебування водних об'єктів у державній та комунальній власності, водночас земельне законодавство визначає можливість набувати у приватну власність землі водного фонду разом з водними об'єктами, що обумовлює виникнення правової колізії між водним та земельним законодавством. Варто також зауважити, що земельне законодавство передбачає навіть безоплатну передачу у

приватну власність громадян замкнених природних водойм загальною площею до 3 гектарів для ведення фермерського господарства.

Окрім того, ще одним дисонансом водного та земельного законодавства є те, що власникам ділянок дозволено створювати штучні, рибогосподарські та протиерозійні водойми, що суперечить водному законодавству.

Виходячи з вищенаведеного, варто звернути увагу на наявність розмежування понять «вода» («води»), «водний об'єкт» та «землі водного фонду» у правовому полі України. Отже, «вода», на відміну від «земель водного фонду», не може бути об'єктом права приватної власності.

Сьогодні громадяни України можуть реалізовувати своє право користування водними об'єктами через право загального та/або спеціального водокористування. Згідно із ВК України, загальне водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх власних потреб, таких як купання, плавання на прогулянкових суднах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами і без надання відповідних дозволів. Тоді як, спеціальне водокористування – це забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин із зворотними водами із застосуванням каналів [2]. Таким чином, загальне водокористування здійснюється для особистих потреб громадян без потреби у спеціальних дозволах чи обмеженнях, тоді як спеціальне водокористування включає більш складні операції, які можуть вимагати дозволів та контролю з боку держави.

Окрім того, варто зазначити, що найбільш затребуваною та реалізованою формою водокористування для забезпечення окремих особистих потреб фізичних та юридичних осіб в Україні є оренда водних об'єктів.

Отже, можна відзначити, що нормативне врегулювання питання використання та реалізації права власності на водні ресурси в Україні є недосконалим і досить складним. На сьогодні не існує реального механізму набуття права власності на водний об'єкт. Водночас з тим, теперішнє водне та земельне законодавство має невідповідності щодо можливої реалізації права приватної власності на водні ресурси. З огляду на вище сказане виникає нагальна потреба у внесенні змін до відповідних нормативно-правових актів з метою приведення їх норм у відповідність між собою. Також варто відмітити, що поняття водних об'єктів та водних ресурсів мають різну дефініцію та співвідносяться як структурна частина від цілого, тому їх використання не може бути в тотожному значенні та потребує законодавчого редагування.

Єдиним дієвим способом щодо реалізації права громадян на води є водокористування, зокрема оренда водних ресурсів, яка може бути ефективним інструментом для використання води та забезпечення сталих та відповідальних практик водокористування. На законодавчому рівні державі варто звернути увагу на врегулювання порядку загального та спеціального водокористування.

1. Бодюк А. В. Правові новації у законодавчій базі водних ресурсів. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 10(12). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-10\(12\)-203-213](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-10(12)-203-213) (дата звернення: 10.11.2023).
2. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР станом на 1 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр#Text> (дата звернення: 09.11.2023).
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III станом на 17 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 09.11.2023).
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.11.2023).
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 10.11.2023).
6. Процевський В. О., Шуміло О. М. Водне право України: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 176 с.